

DERS KİTAPLARINDA ENGELLİLİK*

**Kenan ayır, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü**

**Melike Ergün, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi Proje Uzmanı**

Projenin amaç ve kapsamı:

Projenin amacı, engelliliğin ders kitaplarında ne şekilde, kaç kez ve hangi bağlamlarda ele alındığını saptamaktır. Projede 2013-2014 eğitim öğretim yılında okutulan 1-8. sınıf Türkçe, 1-3. sınıf Hayat Bilgisi, 4-8. sınıf Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitapları ile 4-12. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, 9. sınıf Sağlık Bilgisi, Ortaöğretim Sosyoloji, 8. sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi, Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları ders kitapları incelenmiştir. Kitaplar, Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) web sayfasına yüklenen PDF dosyalar üzerinden taranmıştır. Projede hedef, hem MEB hem de özel yayınevleri tarafından yayımlanan belirtilen branşlardaki tüm kitapları taramaktır. Bu çerçevede projede toplam 78 kitabın incelenmesi öngörülmüşken, MEB sitesinde kaynaklanan sorunlardan (kitapların yüklenmemiş olması ya da yüklenen linklerin açılmaması gibi) ötürü 68 kitap (Ek 1) incelenmiştir .

Yöntem:

Kitaplar içerik analizi ve söylem analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Tarama öncesi bir kelime listesi (bkz. Ek 2) oluşturulmuştur ve kitaplarda bu kelimelerin geçtiği yerler, tarama ekibi tarafından tespit edilip raporlanmıştır. Daha sonra bu bulgular, rapor yazarları tarafından tablolaştırılmış ve söylem analizi yapılmış, sonuçta ders kitaplarında engellilik konusundaki temel örüntüler tespit edilmeye çalışılmıştır. Kitaplar ayrıca engellilik ile ilgili görseller açısından da incelenmiştir.

* Bu çalışma, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin yürüttüğü, Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme ve Hibe Programı tarafından desteklenen "Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi" çerçevesinde; Kenan ayır ve Süleyman Akbulut'un danışmanlığında, Melike Ergün'ün koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Kitaplar Roje Demir, Hazal Kelpetin, Ayşegül Özadak, Tuğçe Özdemir, Sümeyye Reis, Burcu Şen tarafından taranmıştır.

Kavramsal ve teorik çerçeve:

Engellilik konusunda çalışan uzmanlar, son yıllarda bu soruna yaklaşımda önemli değişimlerin olduğuna dikkat çekerler (Gül 2009; Akbulut 2012; Bezmez ve diğ. 2011). Artık çokça eleştirilen ve sorunu tıbbi temelde ele alan bir yaklaşım, engelliliğin bireyden kaynaklanan bir sorun olduğunu ileri sürer. Ancak bu konuda çalışan hukukçulardan İdil Işıl Gül'ün belirttiği gibi, artık günümüzde sorunun asıl kaynağının önyargılar, kalıpyargılar ve engellilerin dışlanmasına yol açan toplumsal ve mimari düzenlemeler olduğuna dikkat çeken "toplumsal yaklaşım" ön plana çıkmaktadır (Gül 2009). Bu yaklaşım, temel meselenin tüm yurttaşların eşit haklara sahip olduğu ve toplumsal yaşama eşit düzeyde katılımını sağlayacak bir sistem yaratmak olduğunu vurgular.

Toplumsal yaklaşım, engellilik konusunda sıkça kullanılan kavramların da sorgulanmasına yol açmıştır. Örneğin, toplumsal/çevresel/mimari düzenlemeler sonucu toplumsal yaşama diğer yurttaşlarla birlikte eşit düzeyde katılabilen (sokağa çıkabilen, eğitim alabilen, iş bulabilen) bir engelli bireye, 'engelli' demek güçtür. Zira bu durumda önünde herhangi bir engel kalmamıştır. Dolayısıyla bu açıdan engel, aslında toplumdan kaynaklanan bir durumdur. Bu yüzden bazı aktivistler, 'engelli' terimi yerine 'sakat' terimini tercih ederler (Akbulut 2012). Sakat terimi, bir bireyin fiziksel, ruhsal ya da duysal nitelikleri bakımından toplumun genelinden bir ölçü de olsa farklı olduğunu ifade eder. Ancak sakatlık, Gül'ün belirttiği gibi mutlaka 'yeti kaybı' (yapamama, az yapabilme) durumu yaratmaz. Örneğin, yürüyemeyen sakat bir birey, protez bacak ya da tekerlekli iskemle ile yitirdiği yetisini geri kazanabilir (Gül 2009). Bu kişi önyargılarla, ayrımcılıkla karşılaşmıyorsa engelli değil, sakattır.

Ne var ki Türkiye'de sakatlığı bulunan bireyler önemli engellerle karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla bu iki terim, yani sakat ve engelli birlikte kullanılabilir. Bu doğrultuda raporda sakat ve engelli kelimeleri dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan ve sorunun bireyden kaynaklandığına dikkat çektiği için uzmanlarca eleştirilen bir kavram da 'özürlü'dür. Araştırmada, ders kitaplarında bu üç kavrama bakılmış ve hangi bağlamlarda ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de son yıllarda engellilik konusundaki gerek akademik çalışmaların gerekse sivil toplum hareketinin çoğalmaya ve güçlenmeye başladığı görülmektedir. Engellilik konusunda çalışan resmi kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının homojen bir yapı arz ettiğini söylemek mümkün değildir. Bu kuruluşlar arasında yukarıda tartışılan teorik ve kavramsal çerçeve konusunda farklı pozisyonların olduğunu belirtmek gerekir. Bu farklı pozisyonlara rağmen, engellilik konusunda çalışan akademisyen ve sivil aktivistlerin ortak bir şekilde dikkat çektiği konu ise, Türkiye'de engellilere yönelik yaygın kalıpyargıların olduğu ve engellilerin birçok alanda ayrımcılığa uğradıklarıdır. Yapılan çalışmalar, engellilerin Türkiye toplumunda yaygın bir şekilde 'eksik', 'acınası' ve 'yardıma muhtaç' bireyler olarak algılandıklarını göstermektedir (Akbulut 2012). Bu algı, engellilerin eğitimden, istihdama kadar yaşadıkları ayrımcılığı besleyen bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Medyanın, TV dizilerinin, ders kitaplarının ise bu algıyı besleyen kalıpyargıları sürekli ürettiği görülmektedir. Engellilerin eşit yurttaşlık haklarını elde etmeleri doğrultusundaki çalışmalarda bu tür kalıpyargıların tespit edilmesi, ayrımcılıkla mücadele için önemli bir adım olacaktır.

Bu çerçevede, elinizdeki araştırma engellilik konusunun ders kitaplarında ele alınışına odaklanmaktadır. Ders kitapları, gerek metinleri gerekse görselleriyle, erken yaşlardan itibaren insanların bilgilerini, algılarını ve hayal güçlerini şekillendiren en önemli kaynaklardan biridir. Türkiye'de son yıllarda ders kitaplarındaki insan hakları ihlalleri konusunda birkaç önemli yayın çıkmıştır (Çotuksöken ve diğ. 2003; Tüzün 2009). Ancak bu yayınlarda engellilik konusuna pek değinilmemiştir.

Eğitim bilimleri alanında bu konuyu ele alan çalışmalar da yok denecek kadar azdır. Halbuki ders kitapları, engellilik konusunu ele alış (ya da almayış) biçimiyle mevcut kalıpyargıları güçlendirici ya da azaltıcı bir işlev görebilir. Araştırma, bu çerçevede ders kitaplarının engellilik konusunda nasıl bir tavır takındığını tespit etmeyi ve teorik ereve doğrultusunda onerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, raporda öncelikle araştırmanın genel bulguları özetlenecek, sonrasında ise ders kitaplarında saptanan örüntüler tartışılacak ve engelliliğin ders kitaplarında hak temelli bir yaklaşımla ele alınabilmesi doğrultusunda onerilerde bulunulacaktır.

Genel bulgular:

- Engelli, sakat ve zrl kavramları ile ilgili toplam 80 (44 engelli, 27 sakat ve 9 zrl) raporlama yapılmıştır (Kavramların dağılımı aşağıda yer alan Tablo 1’de verilmiştir). Bu üç kavram da genellikle ‘eksiklik’, ‘hastalık’, ‘kusurluluk’ ve ‘bakıma ve yardıma muhtaç olma’ bağlamında ele alınmaktadır.
- Görseller açısından toplam 20 adet tekerlekli sandalye görseli, 6 adet baston/değnek görseli ve 5 adet görme engelli görseli raporlanmıştır. Bu görsellerde engelliler genellikle aciz ve yardıma muhtaç olarak resmedilmişlerdir. Görsellerde engellileri toplumsal yaşamın içinde resmeden birkaç olumlu örneğe de rastlanmıştır.

	Hayat Bilgisi 1-3	Türkçe 1-8	Sosyal Bilgiler 4-8	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-12	Sosyoloji	Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi 8	Demokrasi ve İnsan Hakları	Sağlık Bilgisi 9
Özürlü	1	1	3	0	0	0	1	3
Engelli	7	2	10	5	0	14	0	6
Sakat	0	2	5	2	1	3	3	11
Kr/Sağır/Dilsiz	4	13	3	6	0	0	0	0
Grsel	8	2	2	6	3	5	0	5

Tablo 1: Özürlü, engelli, sakat ve kr/sağır/dilsiz kavramları ile görsellerin branşlara göre dağılımı

- Ders kitaplarında engelli ve sakat bireyler ‘normal birey’ olarak görülmemektedir. Sağlık-hastalık ikiliği üzerinden, engellilik bir hastalık olarak görülmekte, çoğu yerde (zellikle Sağlık Bilgisi ders kitabında) ‘hastalık’ kavramıyla ilişkilendirilerek kullanılmaktadır.
- Engellilik kitaplarda genellikle “Farklılıklarımız” başlığı altında ele alınmaktadır. Kitaplarda “kusurlarına/eksikliklerine rağmen” engellilerin farklılıklarını kabul etmek gerektiği gibi acımacı ifadelere yer verilmektedir. Bu tür ifadeler engelliliğe dair olumsuz kalıpyargıları pekiştirici niteliktedir.
- İncelenen kitapların genelinde, özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında engelli bireyler yardıma muhtaç toplumsal grup olarak görülmekte, “hasta, yaşlı, gcsz, yoksul, düşkün, yetim” gibi kavramlarla bir arada kullanılmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında engellilikle ilgili rastlanan 5 bulgunun tamamında engellilik muhtaçlık bağlamında ele alınmaktadır.

- Türkçe ders kitaplarında özellikle okuma metinlerinde kör/sağır/dilsiz olarak nitelenen karakterlere yer verildiği saptanmıştır. Bu karakterler de kör/sağır/dilsiz olmalarına rağmen 'iyi insanlar' olarak resmedilmektedirler.
- Sakatlık terimi, daha çok "kaza sonucu sakat kalma" gibi tıbbi kavramsallaştırmalarla yer almaktadır. Sakat bireyler bakıma muhtaç kimseler olarak görülmekte ve onlara destek olmak gerektiği öğütlenmektedir.
- Kitaplarda sık rastlanan bir örüntü, "engellilerin topluma kazandırılması" ifadesidir. 'Topluma kazandırma' yaklaşımı, engelliliğe yönelik yardım ve acıma kalıpyargılarını besler niteliktedir.
- Genele bakıldığında iyi örnek olarak görülebilecek unsurlara çoğunlukla Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ders kitabında rastlanmıştır.
- Sosyoloji ders kitaplarında engelli kavramı hiç geçmemektedir.
- Eşitlik kavramının engellilik bağlamında kullanımına rastlanmamıştır.
- 8 kitapta, belirlenen kavram listesi ve görseller doğrultusunda hiçbir bulguya rastlanmamıştır.
- İncelenen kitaplarda, kelime listesi içinde belirlediğimiz 'otizm' kavramına hiç rastlanmamıştır.
- İncelenen 68 kitabın 34'ünde engelli, sakat, özürlü kavramlarına ve engellilikle ilgili görsele rastlanmamıştır.

Tespit edilen temel örüntüler:

- Sağlıklı olmanın önemi:

Ders kitaplarında sağlıklı olmak bir gereklilik ve 'normal' olmanın, 'normal' görülmenin önemli şartlarından biri olarak sunulmaktadır. Bir norm belirlenmekte ve bu normun içerdiği özelliklere uymayan, farklı özellikleri olan bireyler 'normal olmayan' olarak anılmakta ve resmedilmektedir. Bu çerçevede engelli ve sakat bireyler normal birey olarak görülmemektedir. Sağlık-hastalık ikiliği üzerinden, engellilik bir hastalık olarak görülmekte, çoğu yerde (aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi özellikle Sağlık Bilgisi ders kitabında) 'hastalık' kavramıyla ilişkilendirilerek kullanılmaktadır.

Büyüme ve gelişmenin sınırları genetik olarak belirlenir. Örneğin bir çocuk genetik olarak yetişkinlikte 1.80 cm boy uzunluğuna ulaşma kapasitesine sahip olabilir. Ancak bu üst sınıra ulaşması için beslenme, fiziksel çevre gibi diğer etmenlerin de uygun olması gerekir.

Büyüme ve gelişmeyi etkileyen bazı hastalıklar da anne ve babadan çocuğa aktarılabilir. **Kalıtsal hastalıklar** olarak isimlendirilen bu hastalıklara fotoğraf 2.12'de örneği verilen Down sendromu, kısa parmaklılık, albinizm (deride renk pigmentlerinin eksikliği), hemofili (kanın pıhtılaşması) gibi örnekler verilebilir.

B. Hormonlar

Vücudumuzda iç salgı bezleri (hipofiz, üreme organlarındaki bezler, tiroit vb.) tarafından üretilen, kanla vücudun diğer bölgelerine taşınarak hücre ve dokuların çalışmasını düzenleyen maddelere **hormon** adı verilir. Hormonlar büyüme ve gelişme olayları üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkilere sahiptir. Örneğin büyüme hormonu olan somatotropin (STH) hipofiz bezinden salgılanarak kemik, kas gibi dokularda hücre sayısının artışı düzenler. STH, büyüme dönemlerinde fazla salgılanırsa fotoğraf 2.13'te görüldüğü gibi devlik, az salgılanırsa cücelik ortaya çıkar.

Ergenlik döneminden itibaren üreme organlarından salgılanan hormonlar büyümeyi ve cinsiyete bağlı gelişmeyi etkiler. Kızlarda yumurtalıktan salgılanan östrojen, erkeklerde ise testislerden salgılanan testosteron hormonları bunlara örnektir. Tiroit bezinden salgılanan tiroksin hormonu da büyüme ve gelişmeyi etkiler. Bebeklik döneminde bu hormonun az salgılanması büyüme ve zekâ geriliğine yol açar.

C. Beslenme

Anne ve babasından uzun boyluluk ile ilgili genleri alan bir çocuğun boyunun uzaması için aynı zamanda iyi beslenmesi de gerektiğine değinmiştik. Büyüme ve gelişmede etkili olan etmenlerden biri de beslenmedir. Sağlıklı bir şekilde büyümek, gelişmek için yeterli ve dengeli beslenmeye gereksinim vardır. Yeterli ve dengeli beslenme büyüme, gelişme için gereken yapıcı, onarıcı, düzenleyici ve enerji verici besin maddelerinin her birinden yeterli miktarda alınması demektir. Özellikle çocuklarda yetersiz, dengesiz beslenme büyüme ve gelişmeyi olumsuz yönde etkiler. Bu durumda kilo alamama, zekâ geriliği, boy kısalığı gibi sorunlar ortaya çıkabilir. Zatürre, kızamık, ishal gibi hastalıklara karşı direnç azalır.

Ç. Fiziksel Çevre

İnsanın içinde yaşadığı çevrenin fiziki durumu, büyümeyi etkiler. İklim koşullarının iyi olması, içme sularının ve havanın temizliği gibi fiziksel çevre unsurları büyüme ve gelişmede olumlu etkilere sahiptir. Diğer taraftan radyasyon, sigara dumanı, çevre kirliliği gibi etmenler sağlıklı büyüme ve gelişmeyi engeller. Fiziksel çevrenin büyüme ve gelişmeye etkisi, bebek anne karnındayken başlar. Gebelikte annenin ateşli hastalık geçirmesi, sigara ve alkol kullanması, radyasyona maruz kalması gibi etmenler bebeğin büyüme ve gelişmesini olumsuz etkiler. Bebek, dünyaya geldikten sonra da yaşadığı ortamın sağlık koşulları iyi olmalıdır. Örneğin kirli hava ve sigara dumanına maruz kalan çocuklarda hücrelere ulaşan oksijen azalacağından büyüme ve gelişme olumsuz etkilenir.

Fotoğraf 2.12: Down sendromlu bir birey

Fotoğraf 2.13: Hormonal bozukluğu olan bir kişinin normal bir insanın yanındaki görünümü.

Sağlıklı olmanın gerekliliği ders kitaplarında çeşitli otoriteler tarafından da olumlanmakta, atasözlerine ve özlü sözlere yer verilmektedir. Tarama esnasında “Sağlıklı olmayan bireylerin görev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getiremeyecekleri” gibi ifadeler bulgulanmıştır. Sağlıklı olmak topluma hizmet için bir ihtiyaç olarak görölmektedir. Kitaplarda sıklıkla ‘sağlıklı olmayan bireyler’ olarak resmedilen engelliler de, bu çerçevede görev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getiremeyen insanlar olarak resmedilmektedir. Bu tür ifadeler, engellilerin Cumhuriyetin eşit yurttaşları olarak algılanmamalarını besleyecek niteliktedir.

Atakan bu konuşmalardan çok etkilenmişti. Cumhuriyeti korumak ve geliştirmek için neler yapabileceğini düşündü. O henüz küçüktü, yapabileceği çok şey yoktu ama en azından derslerine çalışabilirdi. Kararını verdi. Öğretmen olmak istiyordu. Çünkü öğretmen, ülke için çalışacak doktoru, avukatı, mühendisi, işçiyi, terziyi, askeri, polisi yetiştiriyordu. Cumhuriyet, vatanını seven ve vatani için çalışan Türk milleti sayesinde yaşıyordu. Sonsuza kadar da yaşayacaktı. Atakan, cumhuriyeti korumak ve güçlendirmek için başka neler yapılabilir diye düşündü. Bir belgeselde yer altı ve yer üstü kaynaklarının olduğunu izlemişti. Belgeseli sunan kişi bu zenginliklerin doğru ve verimli kullanılması gerektiğini söylüyordu. O zaman öğretmen olduğumda öğrencilerime bunun öneminden bahsetmeliyim diye düşündü. Bu sırada aklına çevrenin de korunması gerektiği geldi. Okuldaki Çevre Koruma Kulübü'ne katılmaya karar verdi. Düşündükçe aklına yeni fikirler geliyordu. Cumhuriyeti korumak isteyen insanların sağlıklı olmaları gerekirdi. Öyleyse işini çok iyi yapan doktorlar, hemşireler yetiştirilmeliydi. İşte yeni bir fikir daha. Millî bayramlara katılmalı ve üzerine düşen görevleri yapmalıydı. Çünkü öğretmeni "Millî bayramlar, bir milletin birlik ve beraberlik içinde olduğu günlerdir. Birlik ve beraberlik içinde yaşarsak cumhuriyetimizi koruyup güçlendirebiliriz" diye eklemişti.

DEĞERLENDİRME

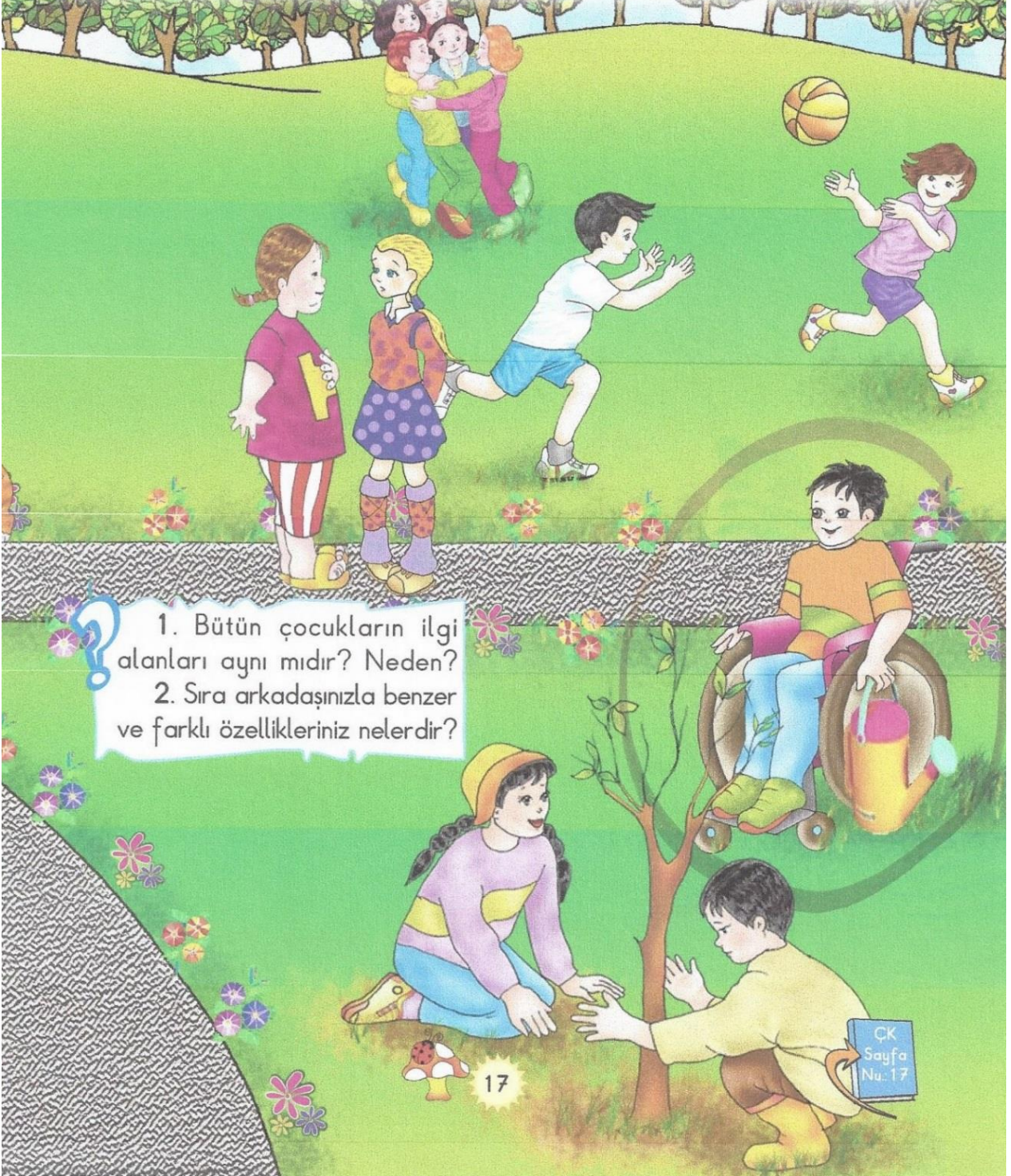
* Siz cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için neler yapabilirsiniz? Listeleyiniz.

- Farklılıkları kabul etmek:

Özellikle ilköğretim Hayat Bilgisi ve Türkçe ders kitaplarında 'farklılıklar' ile ilgili temalar yer almaktadır. Bu temalarda fark kavramı ile fiziksel farklar kastedilmektedir. Fiziksel farklarla vurgulanan ise çoğunlukla saç, göz rengi, kilo gibi özelliklerin yanı sıra engellilik olmaktadır. Tarama sırasında bu temalarda geçen gerek görsellerde gerekse metinlerde engellilikle ilgili çok sayıda bulgu raporlanmıştır. Engellilik farklılıklar bağlamında sorunlu bir şekilde ele alınmaktadır ve bu yaklaşım engelliliğe dair kalıpyargıları pekiştirmektedir. Aşağıda, Hayat Bilgisi 3 ders kitabından alıntılanan örnekte engelli bir çocuğa yer verilmesi ilk bakışta olumlu gibi görünebilir. Nitekim farklı özellikleri olan, farklı müzik ve spor branşlarıyla ilgilenen çocuklar arasında tekerli sandalyedeki bir çocuğa da yer verilmiştir. Ancak sanki engelli olmak başlı başına bir özellik gibi durmakta, başka bir deyişle engellilik kimikleştirilmektedir. Engelli çocuk, sadece engeli dolayısıyla farklılıklar arasında yer bulmuştur. Engelliliğin kimikleştirilmesi, engelli bireyleri öncelikle ve sadece engelli olarak algılama sorunu yaratmaktadır. Örneğin, bir engelli roman yazdığına, kendisinden 'edebiyatçı' olarak değil, öncelikle 'engelli romancı' olarak söz edilmesi bu açıdan sorunludur.

Hepimizin farklı özellikleri, yetenekleri vardır ve hepimizin ilgi alanları farklıdır. Aynı sınıftaki, aynı parktaki hatta aynı ailedeki çocukların kimi resimle, kimi müzikle, kimi sporla ilgilenebilir. Bazen de benzer yetenekleri olan kişilerin ilgi alanları da aynı olabilir.

1. Bütün çocukların ilgi alanları aynı mıdır? Neden?
2. Sıra arkadaşınızla benzer ve farklı özellikleriniz nelerdir?

Ders kitaplarında farklılıkların doğal olduğundan, bir zenginlik olduğundan sürekli bahsedilmektedir. Bu yüzden farklılıkları kabul etmek gerektiği ve onları hoşgörüle karşılamak gerektiği öğütlenmektedir. Engellileri 'olduğu gibi kabul etme'nin, farklılıklara saygı duymanın önemi vurgulanmaktadır. Bazı kitaplarda ise engellilerin "kusurlarına/eksikliklerine rağmen onları kabul etmek gerektiği" gibi acımacı ifadelere yer verilmektedir. Bazen bu mesajlar aşağıda yer alan, Türkçe kitabından alıntılanan metinde olduğu gibi okuma parçaları aracılığıyla verilmektedir. Edmondo de Amicis'ten alınan metinde farklı insanlara saygılı olmak gerektiği anlatılmaktadır. Ancak metinde sakatlık kavramının ele alınış biçimi oldukça sorunludur. "Kör, sağır ve sakat" çocukların çektikleri "acıları" düşünmemiz gerektiği dile getirilmekte, hatta "sakatlığı tiksindirici olanlar" ile karşılaştığımızda onları "görmezden gelmemiz" salık verilmektedir. Bu kitaptaki ifadeler sakatlara karşı 'acınası olma' ya da 'tikindirici olma' gibi olumsuz kalıpyargıları besler niteliktedir. Bu tür metinler alıntılanırken dikkatli olunması ya da alıntılanıyorsa eleştirel bir perspektifle ele alınması gerekmektedir.

(Babamın Mektubu)

SOKAK

Öğretmenin evinden gelirken seni pencereden seyrediyordum; bir kadına çarp-
tın Enrico (Enriko)! Sokakta yürürken dikkatli olmalısın. Orada da yapmakla sorumlu
olduğumuz şeyler vardır. Evde olduğun gibi sokakta da yürüyüşüne ve hareketlerine
dikkat etmelisin. Sokak, tüm insanların evidir. Bunu hiçbir zaman unutma Enrico! Sokakta gördü-
ğün yaşlılara, fakirlere, çocuklu bayanlara, sakatlara, ağır yük taşıyan adamlara ve yaşlı ailelere yol
vermelisin. Yaşlılığa, fakirliğe, anne şefkatine, sakatlığa, iş yorgunluğuna ve ölüme saygı duymak
zorundayız oğlum.

Yolda birisine araba çarpma teh-
likesi varsa bu eğer çocuksa kolun-
dan tutup kenara çek, eğer yetişkinse
haber ver. Ağlayan küçük bir çocuk
gördüğün zaman, mutlaka nesi oldu-
ğunu sormalısın. Yaşlı bir adam bas-
tonunu düşürdüğü zaman, yerden alıp
ona vermelisin. İki çocuk kavga edi-
yorsa onları ayırmalısın. Kavga eden-
ler büyük insanlarsa oradan hemen
uzaklaşmalısın.

İki jandarma, yanlarında elleri
kelepçeli bir adam götürüyorsa diğer
insanlar gibi kınacı bakışlarla bakma.
O adam suçsuz olabilir. Bir hasta ya
da cenaze taşınırken konuşmanı ve
gülmeni kesip saygılı davranmalısın. Bu cenaze bir gün senin evinden de çıkabilir. Kör, sağır, sakat,
yetim çocuklar özel kıyafetlerle yürüyüş yaparlarsa onları saygıyla izlemelisin. Önlerinden geçerken
onların çektiği acıları düşünmelisin. Sakatlıklar çok tiksindirici olanlarla karşılaştığında, görmemiş
gibi davran. Yerde yanan bir kibrit görürsen hemen söndür ki kimseye zararı olmasın.

Birisi sana yol sorarsa güler yüzlü cevap ver. Kimseye karşı sırtma, gereksiz konuşmalardan
kaçın. Kısaca sokaktakilere saygı duy.

Bir milletin terbiyesi, sokaktaki davranışlarından anlaşılır. Sokaklarda kötü olaylar oluyorsa bunlar
evlerin içinde de oluyor demektir. Yaşadığın şehrin sokaklarını iyice tanı. Bir gün yaşadığın şehirden
uzaklaşmak zorunda kalırsan bu sokaklar zihninde dipdiri yaşamaya devam etmeli. Bu sokaklar
senin için bir anne gibidir. Birçok şeyi onlardan öğrendin. Yaşadığın şehrin sokaklarını tanımalı ve
sevmelisin; haksızlığa uğradığında da tüm gücünle savunmalısın.

Edmondo De AMICIS (Edmond Dö AMISIS)

- **Engelliliğin eksiklik ve kusur olarak sunulması:**

Kelime listesinde belirlenen ve buna göre inceleme yapılan kelimeler arasında sayıca en çok yer alan raporlama 'engelli' kavramı üzerinedir. Engelli, sakat ve özürlü kavramları ile ilgili toplam 80 (44 engelli, 27 sakat ve 9 özürlü) raporlama yapılmıştır. Bu üç kavram sürekli 'hasta, yaşlı, kadın, çocuk' sözcükleriyle birlikte ele alınmaktadır. Başka bir deyişle engellilik/sakatlık/özürlülük sürekli eksiklik ve hastalık bağlamında ele alınmakta, bu insanların kusurlu ve bakıma muhtaç oldukları vurgulanmaktadır. Yurttaşların ve devletin yapması gereken ise onları oldukları gibi kabul etmek, onlara saygı duymak ve yardımcı olmaktır.

Sosyal devlet, öncelikle anayasasında sosyal ve ekonomik haklara yer verir. Ayrıca, iş yasaları ve sosyal güvenliği sağlayan yasalar yapar. Devletin bireye sosyal ve ekonomik haklar tanımamasının amacı, güçsüzlere korumak ve ekonomik eşitsizliklerin yarattığı dengesizlikleri ortadan kaldırmaktır. Devlet, bu yolla bireylerin yaşam mücadelelerini kolaylaştırır. Kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlar. Bireylerin maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlar. Dar gelirli ve yoksullara yardımcı olur. İnsanlara, insanlık onuruna yakışan bir yaşam düzeyi sağlamaya çalışır.

Devlet, sosyal yardımla ekonomik açıdan güçsüz toplum kesimlerinin durumlarını iyileştirici önlemler alır. Örneğin, kimsesiz ve yoksullara yeşil kart uygulaması ile hastanelerde ücretsiz tedavi olanağı sağlar. Sosyal Güvenlik Kurumu gibi kurumlarla bireylere emeklilik, hastalık, kaza ve ölüm durumlarında destek olmaya çalışır. Ayrıca devlet, göçmenlere, mal ve mülklerini savaşta kaybedenlere, deprem gibi doğal afetlerde zarar görenlere, öksüz ve yetimlere, gazilere vb. tazminat öder.

Devlet, sosyal korumayla yardıma muhtaç olanların gereksinimlerini garanti altına alır. Örneğin, 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesizlerle özür ve muhtaçlara aylık bağlar. Tanıdığı grev ve lokavt gibi sosyal haklarla hem insan haklarını gerçekleştirir hem de toplumsal barışı sağlar. Devletin saydığımız bu uygulamalarıyla vatandaşlar güvenli bir ortama kavuşurlar. Beklentilerinin gerçekleşmesi de onların devlete olan güvenlerini artırır, gelecek kaygılarını azaltır.

C. İNSAN HAKLARI, DEVLETİN ÖRGÜTLENMESİ VE İŞLEYİŞİ

Devlet, insan haklarını korumak ve insanların güven içinde yaşama gereksinimlerini karşılamak için vardır. Her devlet, kendi ülkesinde yaşayan tüm insanların temel hak ve özgürlüklerini korumak zorundadır. Aksi hâlde, kendi varlık nedenini yitirir. Bu nedenle, devletin elinde bulundurduğu yasama, yürütme ve yargı güçlerini kullanırken insan haklarını göz önünde bulundurması gerekir.

Yasama, devletin yasalar yapma, değiştirme ve gerekirse yürürlükten kaldırma yetkisidir. Anayasa'da bu yetkinin hangi devlet organı tarafından yerine getirileceği belirlenmiştir. Ülkemizde bu görevi, millet adına Türkiye Büyük Millet Meclisi yerine getirir. Bu durum, Anayasa'nın 7. maddesinde, "**Yasama yetkisi Türk milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.**" şeklinde dile getirilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, genel oyla seçilen 550 milletvekilinden oluşur.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin yasaları yapmak, değiştirmek ve kaldırmak yanında; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek, Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek, bütçe kanunu tasarılarını görüşmek ve kabul etmek yetkileri de vardır. Ayrıca meclis, para basılması, savaş ilanı, uluslararası antlaşmaların onaylanması, genel ve özel af ilanı gibi konularda karar verir.

Mecliste yapılan yasaları, cumhurbaşkanı, 15 gün içinde onaylar. Onaylamadığı yasaları bir daha görüşülmek üzere gerekçesiyle birlikte aynı süre içinde meclise geri gönderir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen yasayı aynen kabul ederse yasa cumhurbaşkanınca onaylanır. Meclis, geri gönderilen yasadaki yeni bir değişiklik yaparsa cumhurbaşkanı değiştirilen yasayı tekrar meclise geri gönderebilir.

Yasalar, anayasaya uygun olarak, insan hak ve özgürlüklerini göz önüne alarak yapılmalıdır. Hukuk devletinde devletle birey ilişkileri ve bireyler arası ilişkiler yasalar çerçevesinde düzenlendiğinden yasama yetkisi son derece önemlidir. Devlet, insan haklarını anayasa ve yasalarla tanıyıp korur. İnsan hakları ancak bu şekilde özgürlükler hâlini alır. Örneğin, eğitim hakkı her insanın sahip olduğu bir haktır. Fakat bu hakkın özgürlük olarak gerçekleşmesi için anayasa ve yasalarda yer alması gerekir. Ancak

- **Engel ile sadece fiziksel engelin kastedilmesi:**

Ders kitaplarında engellilik kavramı sadece fiziksel engelliliği içermektedir. Sakatlık daha çok “kaza sonucu sakat kalma” gibi tıbbi kavramsallaştırmalarla yer almaktadır. Sakatlık bir hastalık olarak tanımlanmakta, sakat bireyler bakıma muhtaç kimseler olarak görülmekte ve onlara destek olmak gerektiği öğütlenmektedir.

- **Engellilerin “topluma kazandırılması” gerektiği:**

Kitaplarda sıklıkla kullanılan bir diğer kalıp ise “engellilerin topluma kazandırılması”dır. Rehabilitasyon hem fiziksel engellilerin tedavilerini içermekte hem de kavrama sosyal bir anlam yüklenerek topluma uyumlu hale getirilmelerini içermektedir. Engelli bireyin dışlanması önlenmesi ve topluma kazandırılması hak temelli bir yaklaşımla değil, yardım ve acıma temelli bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Örneğin aşağıda yer alan, Sosyal Bilgiler 5 ders kitabının “Toplum İçin Çalışanlar” başlıklı ünitesinde, engellilik, yine “kadınlar, kimsesizler, yaşlılar ve yardıma muhtaç olanlarla” birlikte anılmakta ve bu insanların topluma kazandırılmasının gereği vurgulanmaktadır. Bu da engelliliğe yönelik olumsuz kalıpyargıları yeniden üretme tehlikesi taşımaktadır.

NELER ÖĞRENDİNİZ?

A. Aşağıda çoktan seçmeli sorular verilmiştir. Soruları okuyarak seçeneklerden doğru olanı işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi, devlet tarafından toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan kurumlardan biri **değildir**?

- A) Sağlık Bakanlığı
B) Millî Eğitim Bakanlığı
C) Millî Savunma Bakanlığı
D) Türkiye Eğitim Gönüllüleri Derneği

2. Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum kuruluşlarından biri **değildir**?

- A) Lösemili Çocuklar Vakfı
B) Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
C) Umut Çocukları Vakfı
D) Türk Kalp Vakfı

3. Aşağıdakilerden hangisi sosyal katılıma örnek olarak verilebilir?

- A) Öğretmenlerin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışmaları
B) Karayolları Genel Müdürlüğü'nün yol yapım çalışmaları
C) Bir böbrek hastası için düzenlenen bağış kampanyaları
D) Sağlık Bakanlığınca yapımı gerçekleştirilen devlet hastaneleri

4. Aşağıdakilerden hangisi "imece"sözcüğünü açıklayan bir atasözümüzdür?

- A) Ak akçe kara gün içindir.
B) Bir elin nesi var, iki elin sesi var.
C) Ne ekersen onu biçersin.
D) Üzüm üzüme baka baka kararır.

B. Aşağıdaki cümleleri anahtar sözcüklerden uygun olanları ile eşleştiriniz.

Sanatçılar örneği göstererek okul yaptırdılar.
 halk için çalışan, gönüllülerden oluşan bir örgütlenmedir.
 eğitim ihtiyacının karşılanmasına yönelik devlet tarafından yapılandırılmıştır.
 toplumun kalp sağlığı için çalışmalar yapar.
 ülkemizde kadınlara yönelik faaliyet yapan dernekleri bir araya getiren bir yapılanmadır.
 kimsecik çocukların, yardıma ihtiyacı olan yaşlı, engelli ve kadınların topluma kazandırılması, desteklenmesi için uğrassan bir devlet kurumudur.
 sokak çocuklarının sorunlarını çözmek için kurulmuştur.

- **“Her Şeye rağmen...”**

Engelliliğin ders kitaplarında nasıl ve nerelerde ele alındığı incelenirken rastlanan bir diğer bulgu da “azimle ve sabırla engele rağmen bir Őeylerin baŐarılabilidiđinin” ya da “engele rağmen iyi bir insan olunduğunun” sũrekli vurgulanmasıdır. Özellikle Tũrkçe ve Hayat Bilgisi ders kitaplarında bu dũŐũnceyi iğereren çok sayıda metin sũz konusudur. Bazı noktalarda başarı Őykũlerine yer verilmektedir. AŞağıdaki Örnekte gũrũldũđũ gibi “okula gitme imkanı” bulamamasına rağmen ressam olan EŞref Armağan’ın Őykũsũ “Her Şeye Rağmen” baŐlıđıyla verilmiştir. Bu tũr Őrnekle de ancak bir Özellikleri itibariyle başarılı olduklarında kabul gũren bir engellilik anlayıŐını beslemektedir. Engeller kaldırıldığında birçok sakat bireyin, diğer yurttaşlarla eşit ve benzer dũzeyde iŐler yapabileceği fikri gũz ardı edilmektedir.

HER ŞEYE RAĞMEN

Başarılı olamadığınız bir alanda tekrar çalışmayı dener misiniz?
Neden?

Eşref Armağan, 1958 yılında İstanbul'da doğmuştur. Doğuştan görme engellidir. Engelinden dolayı okula gitme imkânı bulamamıştır. Fakat okuma yazmayı ailesinin de yardımı ile kendi kendine öğrenmiştir. Altı yaşındayken resim çizmeye başlamıştır.

Bütün gününü babasının dükkânında, babasına yardım ederek geçiren Eşref Armağan boş zamanlarında resimler çizmiştir. Renkleri insanlara sorarak öğrenmiş. Heykelleri, kabartma resimleri ve rölyefleri elleriyle inceleyerek resim çalışmaları yapmıştır. Elleri artık onun gözleri olmuştur. "Zorluklar ne kadar güç olursa olsun istedikten sonra onları aşabilirsiniz." sözünü kendine ilke edinmiştir.

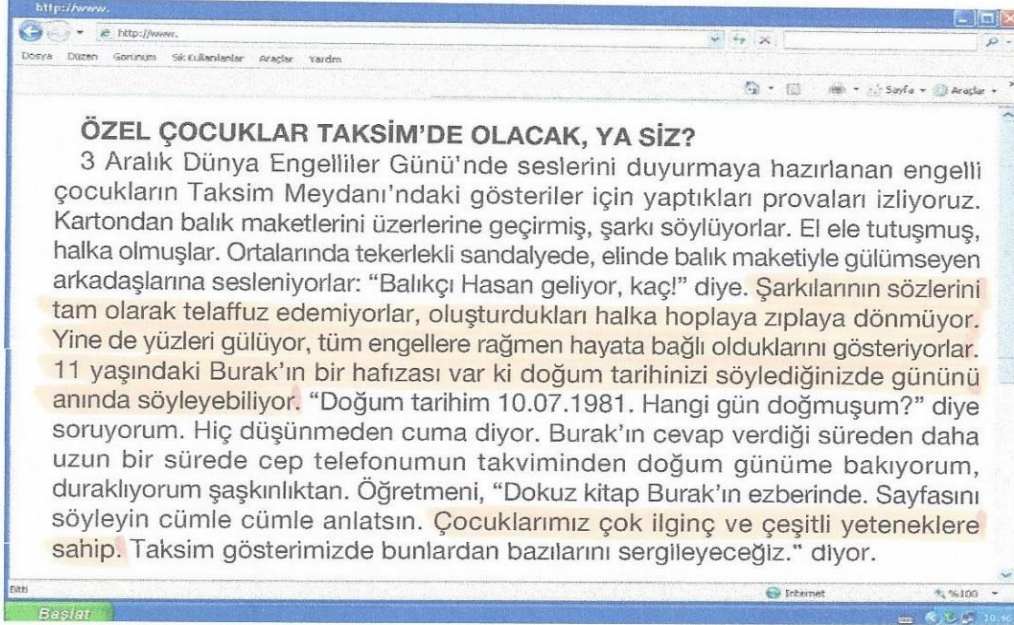
Ünü Türkiye ile sınırlı kalmamıştır. Resimleri hem Türkiye'de hem de yurt dışında sergilenmiştir.

Kendisi eğitim almamasına rağmen resim yapmak isteyen birçok görme engelliye eğitim vermiştir.

1. Başarısız olma olasılığına rağmen bazı kişilerin yenilikleri deneme arzusunu neye bağlıyorsunuz? Açıklayınız.
2. Siz, başarısız olduğunuzda neler yaparsınız, cesaretinizi kaybeder misiniz?

ÖZEL ÇOCUKLAR

Aşağıdaki internet haberini okuyarak soruları cevaplayınız.

İnternet haberi, 2 Aralık 2008. (Düzenlenmiştir.)

1. Metinden Burak'ın hangi bireysel özelliklerini çıkarabilirsiniz?

.....

2. Burak ile sizin benzer ve farklı yönleriniz nelerdir?

Benzer özelliklerimiz:

.....

Farklı özelliklerimiz:

.....

3. Burak'ın size ilginç gelen bir özelliği var mı? Açıklayınız.

.....

4. Burak'la aynı bireysel özellikleri taşıysaydınız başkalarının size nasıl davranmasını isterdiniz?

.....

- Yardım temelli yaklaşım:

Daha önce de bahsedilen yardım ve acıma temelli yaklaşım özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında hayırseverlik ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Bu yaklaşımın sorunlu oluşundaki en temel gerekçe engelliliğin maddi yardım ile çözülebileceğini ve engellilerin yardım kampanyaları vs. ile 'topluma kazandırılacağını' savunmasıdır. İncelenen kitapların genelinde de bulgulandığı üzere Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında engelli bireyler yardıma muhtaç toplumsal grup olarak görülmekte, 'hasta, yaşlı, güçsüz, yoksul, düşkün, yetim' gibi kavramlarla bir arada kullanılmaktadır. Örneğin, aşağıda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10 ders kitabında görme engelli birine yardım etmek, ahirette kazanılacak bir ödül karşılığı bağlamında ele alınmaktadır. Görselde görme engelli bireyin toplu taşımada sorun yaşamaması için yetkililer tarafından alınması gereken önlemlerin yokluğu ve bundan ötürü yurttaşların engelli bireye yardımcı olması yardım temelli yaklaşımın bir başka yansımasıdır. Benzer şekilde, aşağıda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9 ile Sosyal Bilgiler 7 ders kitaplarında geçen "muhtaç aylığı" ve "muhtaçlara yardım etmek" ifadeleri ilk planda bilgi verir gibi görünse de, engellilik ve muhtaçlık algısını pekiştirir niteliktedir. Muhtaçlığın, maddi yardımla ve sevgiyle yaklaşmayla düzeleceği sıklıkla söylenmekte; hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesinin ve hak mücadelesinin gerekliliğine ders kitaplarında değinilmemektedir. Meseleye maddi yardım ihtiyacı dışında merhamet ve acıma ile bakılması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Öldükten sonra başka bir âlemde tekrar dirileceğine inanmak, insanın iyiliğe yönelmesine ve kötülükten uzaklaşmasına katkı sağlar. Kur'an-ı Kerim, insanın dünyada yaptıklarının karşılığını göreceğini belirtir. Bu konuyla ilgili ayetlerden birinde şöyle denir: **“Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık hiçbir kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş) Bir hardal tanesi kadar dahi olsa onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz.”**⁵⁰ Başka bir ayette ise **“O gün insanlar, amellerini görmeleri (karşılığını almaları) için darmadağınık geri dönüp gelirler. Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.”**⁵¹ buyrulur.

Resim 10: Ahirete inanan insan, güzel davranışlarda bulunmaya önem verir.

Ahiret inancı toplumda kötülüklerin azalmasını, iyiliklerin çoğalmasını sağlar. Dünyada yaptıklarından dolayı ahirette sorguya çekileceğine inanan insan, davranışlarına özen gösterir. Başkalarıyla iyi ilişkiler kurmaya, kendisine ve çevresine yararlı olmaya, daima iyilik yapmaya çalışır. Buna dikkat eden kişiler, başkaları tarafından sevilip sayılırlar. Böyle insanlardan oluşan toplum da huzurlu olur.

Ahirete inanmak insanda sorumluluk duygusunu geliştirir. Allah, insanı akıllı ve irade sahibi bir varlık olarak yaratmış, diğer varlıkları onun hizmetine vermiştir. İnsanın yararlanması için birçok nimet var etmiştir. Ahirete inanan kişi bu nimetleri kullanırken yaptıklarından sorumlu tutulacağını düşünerek ölçülü davranır. Örneğin; doğaya, bitkilere, hayvanlara zarar vermez. Tabiattaki güzellikleri korumaya çalışır. Onları savurganca kullanmaz.

ETKİNLİK

İnsanların, yaptıklarının karşılığını görmemeleri adaletle bağdaşır mı? Tartışınız.

50. Enbiyâ suresi, 47. ayet.

51. Zilzâl suresi, 6-8. ayetler.

berimiz güzel ahlakı ile insanlara örnek olmuştur. Nitekim Hz. Aişe, bir soru üzerine Hz. Peygamberin ahlakının Kur'an ahlakı olduğunu belirtmiştir.¹

Allah insana iyilik ve kötülük yapabilme gücü vermiş; ancak insanın kötü tutum ve davranışlardan uzak durmasını istemiştir. Bu konuda bir ayette şöyle buyurmuştur: "...Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın..."² İyilik ve kötülüğün ne olduğu Peygamberimize sorulduğunda kendisi şu cevabı vermiştir: "İyilik, güzel ahlaktır. Günah da içini rahatsız eden ve açığa çıkmasını istemediğin şeydir."³

İyiliğe bağlı olarak hissedilen sevinç ve kötülüğün sebep olduğu pişmanlık, ahlaki değerlerin oluşmasında önemlidir. Hz. Muhammed bu konuda, "Bir insan iyilik yaptığında sevinç, kötülük yaptığında üzüntü duyabiliyorsa o, gerçek mümindir."⁴ buyurmuştur. Ahlaki değerler, insanı hataları anlayarak onlardan yüz çevirmeye ve Allah'tan bağış dilemeye yönlendirir. Bu bakımdan ahlakı şekillendirmede din önemli bir yere sahiptir.

Ahlak ile din birbirini tamamlar. Dinin tavsiye ettiği ahlak kuralları iş ve davranışlarımıza değer katar. Bir bakıma din doğru olmayı emreder, ahlak ise doğruluğun iyi bir davranış olduğunu söyler. Yalan söylemek dinde haram, ahlakta ise kötüdür.

1 Müslim, Müsafirin, 139.
2 En'am suresi, 151. ayet.
3 Müslim, Birr, 15.
4 Ahmet bin Hanbel, Müsned, C I, 398.

YORUMLAYALIM

Resmî ahlaki değerler açısından yorumlayınız.

LİSTELEYELİM

Toplumda gözlemlediğiniz güzel davranışlardan birkaçını listeleyiniz.

1. Muhtaçlara yardım etmek.
2.
3.
4.

Osmanlı Devlet'indeki vakıf geleneği cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiştir. Vakıf geleneğine sahip çıkan Mustafa Kemal Atatürk bu konudaki görüşleri şöyledir:

"...Vakıfların var oluş esprisi göz önüne alınınca; bunun dinî kurumlar ile beraber hizmet ve sosyal dayanışmayı hedeflediği ortaya çıkar.

Vakıfların imarethaneler, hastahaneler, kütüphaneler, kervansaraylar, hamamlar, çeşmeler, mektepler, medreseler ve diğer irfan müesseselerini kapsamış olması, vakıflara ait ... esasları göstermektedir."

1 Mart 1922 TBMM'yi açış nutkundan, www.vgm.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

? Mustafa Kemal Atatürk, vakıfların hangi rollerine dikkat çekmiştir?

Cumhuriyetin ilanından sonra vakıf işleriyle ilgilenmek üzere 1924 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Başbakanlığa bağlı olan bu genel müdürlük, vakıfların kuruluş amaçlarına uygun olarak yönetilip yönetilmediğini denetlemektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün sosyal hizmet ile kültürel faaliyetlerini tanıtan aşağıdaki İnternet sayfasını birlikte inceleyelim.

Aşevi: Yoksullara yiyecek dağıtılmak üzere kurulan hayır evleridir.
Muhtaç Aylığı: Muhtaç çocuklara, engellilere, yaşlılara ve ihtiyacı olanlara verilen aylık maaştır.
Burs Hizmeti: Ailelerinin maddi durumu yeterli olmayan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim ve ortaöğretim okullarında öğrenim gören öğrencilere burs verilmektedir.
Müzeler: Tarihi ve kültürel varlıkları korumak ve yaşatmak için kurulmuşlardır.
Vakıf Kültür Varlıkları: Yurt içi ve dışındaki vakıf eserlerinin korunması, restorasyonu ve bakımı ile ilgili hizmetler yapılmaktadır.

www.vgm.gov.tr

? Vakıflar Genel Müdürlüğünün hizmetlerinin sosyal yaşamdaki rolü nedir? Genel Müdürlüğün İnternet sayfasındaki fotoğrafı inceleyiniz ve sloganı açıklayınız. Genel müdürlüğün logosunda neden 1048 tarihi yer almış olabilir? Açıklayınız.

Aşağıda yer alan Türkçe 7 ders kitabı örneği de kitaplarda engelliliğin nasıl ele alındığını özetler niteliktedir. Ünitenin başlığı “Hak ve Özgürlükler” olmasına rağmen, metin acıma ve yardım temelli bir perspektifi desteklemekte, hak sözcüğünden hiç bahsetmemektedir. Metinde “sokağa çıkamayan” sakat çocuk, bu durumu yürüyememesine bağlamaktadır. Metinde yer alan “duruma razı olmak”, “sabretmesini bilmeyenin bu duruma dayanamayacağı”, “engelli kardeşlerinizin olduğunu hissedin, bu bana yeter” gibi ifadeler aslında engelliliği katlanılması gereken ‘zavallı ve acınası’ bir durum olarak nitelenmektedir. Metnin genelinde dışarıdan bir engellinin nasıl görüldüğünden, engelli olmayan birinin engellilikle ilgili düşüncelerinden farklı olarak, bir sakatın kendi için böyle düşünüyor olması ve bu kabullenmişliği olumluyor oluşu ayrıca sorunludur.

Hak ve Özgürlükler

Sokağa niye çıkmadığımı anlamışsınızdır. Çünkü yürüyemiyorum. Kendimi bildim bileli böyleyim. Hiç yürüyemedim. Bacaklarım büyümüyor. Küçük kaldılar. Ben büyüyorum, bacaklarım büyümüyor. Acaba ayaklarının üstünde durmak nasıl bir duygu? Bilir miyim nasıl olduğunu, hiç yaşamadım ki.

Sakin sizi kıskandığımı sanmayın. Hakkımda böyle düşünmenizi istemem. Doğrusu sizi kıskanmıyorum. Durumuma alıştım ve razı oldum. Kendimi böyle, olduğum gibi kabullendim.

Hem bacaklarım sakatsa ne olmuş, gözlerim sapasağlam ya! Sizleri görebiliyorum. Kulaklarım da sapasağlam, çığlıklarınızı duyabiliyorum. İsteddiğimde Ay'ı, yıldızları seyretme mutluluğu az mı? Yıldızlarla konuşurum ben, sizinle konuştuğum gibi tıpkı. Yıldızlar duymaz elbet, siz de duymazsınız. Olsun. Beni duymanıza gerek yok. Hissedin yeter. Benim de bu dünyada yaşadığımı, benim gibi engelli kardeşleriniz olduğunu hissedin. O yeter bana.

Ya kollarım, ellerim tutmasa ne olurdu hâlim? Bacaklarım sakat ama ellerim, kollarım sapasağlam. Beynim de öyle. Hele kalbim: Sevgi dolu. Sizi seviyorum. Hayatı seviyorum. Baharı, yazı, kışı seviyorum.

Her gün sokağa çıkamamak o kadar da kötü değil, canım. Geçen pazar ailece pikniğe gittik. Etraf mis gibi kokuyordu. Çiçekler öylesine güzeldi ki...

Babam beni kucakladığı gibi yabani çiçeklerin arasına oturttu.

"Çiçeğe çiçeklik yaraşır." dedi. Nasıl mutlu olduğumu anlatamam. Böyle anlayışlı bir ailem olduğu için Allah'a şükrettim.

Sıkılmıyorum. Pek sıkılmıyorum yani. Düşünecek o kadar çok şey var ki. Yapacak şey de var. Sıklıma vaktim olmuyor. Zaten sizi seyretmek de yeterince vaktimi alıyor. Sonra, bebeklerim var, kitaplarım var. Okuyor, oynuyor, yaşıyor, öğreniyorum.

Biliyor musunuz, geçen sene Kızılay'a başvurduk. Sıraya yazdılar, sıram gelince bana bir tekerlekli sandalye verecekler. Babam almak istiyor aslında ama işleri şu sıralar pek iyi değil. Biz de Kızılay'a gittik. İki aya kadar sıram gelecekti. O günü yani tekerlekli sandalyeye kavuşacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum. Yok, hayır! Sabırsızlıkla değil, sabırla bekliyorum. Çünkü sabretmeyi öğrendim. Benim durumumdaki bir çocuk için sabır çok önemli. Sabretmesini bilmeyen bu duruma dayanamaz. Ben sabrediyorum ve dayanıyorum. Her gün kendimi yeniden keşfediyorum. Bacaklarımın gücü yok ama kollarım öylesine güçlü ki.

Şimdi bunları yazarken bile arada bir başımı kaldırıp sizi seyrediyorum. Koşuyorsunuz, gülüyorsunuz, oynuyorsunuz. Mutlu olduğunuz belli. Sizi mutlu gördükçe ben de mutlu oluyorum. Siz güldükçe ben de gülüyorum. Farkında değilsiniz ama hem dünyanızı hem de mutluluğunuzu paylaşıyorum. Mutluluk nedir ki zaten, paylaşmak değil mi?

- Engelliliğin görsellerde ele alınışı:

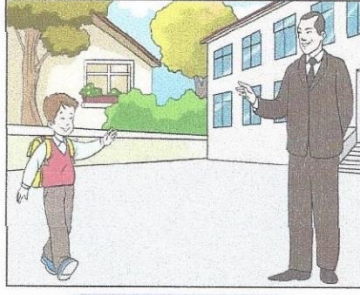
Kitaplardaki görsellere bakıldığında göze çarpan ilk detay tekerlekli sandalyede oturan engelli bireylere sıklıkla yer veriliyor olmasıdır. Engellilik bağlamında görsellere bakıldığında ise tekerlekli sandalyenin kullanımı sayıca diğer unsurların kullanımından daha fazladır. Toplam 20 adet tekerlekli sandalye görseli, 6 adet baston/değnek görseli ve 5 adet görme engelli görseli raporlanmıştır. Bu görsellerin nerelere iliştiirildiği, nerelerde yer aldığı çok önemlidir. Aslında içerik çoğu noktada engellileri aciz göstermekte ve meseleyi sorunlu olarak ele almaktadır. Aşağıda yer alan, Sosyal Bilgiler 5 ders kitabından alıntılan örnekte de görüldüğu gibi görme engelliler, sürekli karşıdan karşıya geçmek için yardım alması gereken bireyler olarak resmedilmektedir. Oysa, hak temelli bir yaklaşım doğrultusunda, bu tür örneklerde trafik ışıklarındaki düzenlemenin öneminden bahsedilse, gerekli düzenlemeler sonucunda görme engellilerin başkalarına muhtaç olmayacak şekilde karşıdan karşıya geçebilecekleri vurgulansa, engellilere yönelik önyargılar azaltılabilir ve eşit yurttaşlık perspektifi güçlendirilebilir. Bu sorunlu örneklerin yanında görsellere bakıldığında birkaç iyi örneğe de rastlanmaktadır. Aşağıda hem sorun hem de olumlu örnek barındıran bazı kitaplardan da örnekler verilmiştir.

Okula geliş ve gidişlerinizde çevrenizdeki kişileri gözlemleyiniz. Bu kişiler birbirlerine nasıl davranıyorlar? Defterinize not ediniz.

OKUL YOLUNDA

Öğretmenlerimize

Ailemize

Yardıma muhtaç olanlara

Komşularımıza

Hayvanlara

Yaşlılarımıza

Sorumluluklarımız

karşı

karşı

karşı

karşı

Yukarıdaki resimlerde de görüldüğü gibi ailemize, öğretmenlerimize, büyüklerimize, hayvanlara, yardıma muhtaç olanlara karşı sorumluluklarımız vardır. Birlikte yaşamın ve mutlu olmanın ilk örneklerini ailemiz içerisinde görürüz. Aile içinde birbirimize karşı sevgi ve saygı göstererek, yardımlaşarak huzurlu ve mutlu oluruz. Tıpkı bunun gibi yukarıdaki resimlerde yerine getirilen sorumluluklar da toplumun mutlu olmasını sağlar.

 Bu sorumluluklara başka neler ekleyebilirsiniz? Açıklayınız.

ÖÇK s. 17
5. Etkinlik

Merhaba Arkadaşlar,

Biliyorsunuz ben geçen sene başkan yardımcısı seçilmiştim. Bu sene hedefim başkan olmak. Başkan seçilirse kantinde yaşadığımız sıra problemini çözmeyi düşünüyorum. Bunun için ailemden ve okul idaresinden yardım almayı planlıyorum.

Arkadaşlar,

Bence başkan olacak kişinin arkadaşlarına hoşgörülü davranması gerekir. Ayrıca tarafsız olması da önemlidir. Ben başkan seçilsem sorunlarınızı sabırla ve hoşgörüyle dinleyip çözüm yolları üretmeye çalışacağım. Çözemediğimiz sorunlarınızı öğretmenimize tarafsız bir şekilde anlatıp yardım isteyeceğim.

Çocuklar,

Sınıftaki seçime katılarak seçme ve seçilme hakkınızı kullanmış oldunuz. Başkanlığa aday olan arkadaşlarınız konuşmalarında demokratik bir sınıfta sergilenmesi gereken davranışlardan söz ettiler. Yanlı davranmamak, sorunları demokratik bir şekilde çözmek, sınıf kurallarına uymak bu uygulamalara örnektir. Demokratik uygulamalar sayesinde iyi bir eğitim-öğretim ortamı yaratılmış olur.

DEĞERLENDİRME

* Okuldaki demokratik uygulamalar nelerdir? Bunların yaşantımıza katkılarını açıklayınız.

* Size karşı yanlı davranılması hoşunuza gider mi? Neden?

Yukarıdaki örnek engellilik halini görünür kıldığı için olumlu; ancak aynı zamanda bir başarı olması durumunda görünür olma durumunu pekiştirdiği için sorunludur.

Zihinsel engel, zihinsel işlevlerde normalden önemli derecede gerilik ve uyumsuz davranışlarda da yetersizlik gösterme durumu olarak tanımlanabilir. Zihinsel işlevlere örnek olarak konuşma, dikkat, bellek, düşünme; uyumsuz davranışlara ise iletişim kurabilme, günlük yaşam aktivitelerini yapabilme, bir iş bulup çalışabilme örnek olarak verilebilir.

Ortopedik engel, temel hareket fonksiyonlarını engelleyen iskelet, kas veya sinir sistemindeki işlev kaybı ya da bozukluğudur. Kalça eklemi çıkıklığı, ayak çarpıklığı, el-kol ya da ayak-bacak eksikliği, omurga sorunları ve felçler ortopedik engel türlerine örnektir.

Görme engeli, görme yetisinin kısmen veya tamamen yitilmesi durumudur. Yasal olarak normal görme gücüne sahip bir kişinin 6,1 metre uzaktan gördüğü nesneyi 60 cm'den ve daha kısa bir uzaklıktan görebilen ya da hiçbir uzaklıktan göremeyen kişi görme engelli olarak tanımlanır.

İşitme engeli, işitme yetisinin kısmen veya tamamen yitilmesi durumudur. Kısmi işitme kaybı olan kişiler, genellikle işitme cihazları yardımıyla duyabilir ve konuşarak iletişim kurabilirler. Tam işitme kaybı olanlar ise işaret dili eğitimi almışlarsa dudak okuyarak ve işaret dili ile iletişim kurabilirler.

Engellilik, doğuştan gelen ya da sonradan geçirilen hastalık veya kazalar sonucu ortaya çıkan bir durum olabilir. Doğuştan gelen nedenler arasında akraba evlilikleri, genetik bozukluklar ve gebelikte annenin ilaç, alkol vb. maddeler kullanması ya da doğum sırasında yaşanan problemler sayılabilir. Doğum sonrası oluşan engellilik nedenlerinin en yaygınları ise çocukluk dönemi hastalıkları; ev, iş ve trafik kazalarıdır. Sayılan bu nedenlerden çoğu önlenebilir niteliktedir. Örneğin akraba evlilikleri engellenerek, trafik kurallarına uyularak veya gebelikte zararlı alışkanlıklardan uzak durularak engelliliğe neden olan etkenler önemli ölçüde azaltılabilir.

Toplumsal duyarlılığın eksik oluşu, yukarıda sayılan nedenlerden herhangi biri sonucu engelli hâle gelmiş bir kişinin yaşamındaki engelleri daha da artırmaktadır. "Anket Yapıyorum" adlı etkinlikte sizin de empati yoluyla fark ettiğiniz gibi engelliler günlük yaşamda çeşitli zorluklarla karşılaşabilirler. Bu zorlukların aşılması, toplumsal duyarlılık ve sosyal dayanışma ile mümkündür. Eğitim, ulaşım, fiziksel çevre, konut, iş bulma ve sosyal güvenlik konularında engelliler birçok zorlukla karşı karşıya kalabilirler. Yolların, kaldırımların, okulların, konutların ve ulaşım araçlarının engellilerin kullanımı gözetilmeden planlanması veya yapılması bu zorlukların başlıcalarıdır. Böylece hareket ya da duyuşal yeteneği sınırlanmış insanların fiziksel çevreyi kullanırken, örneğin işe veya okula giderken yaşadıkları zorluklar daha da pekişmektedir. Fotoğraf 1.4'te görüldüğü gibi ortopedik engelli bir kişi için tekerlekli sandalyelerini kullanabileceği rampalar olmadan yaşam çok zorlaşır. Bu gibi fiziksel çevredeki eksiklikler, engellilerin topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır. Bunun anlamı, engelli bireyin toplumsal yaşamdan dışlanmasıdır.

Engelliliğin insan yaşamına etkisi sosyoekonomik koşullara ve kişiye sağlanan olanaklara göre değişmektedir. Örneğin gözleri iyi görmeyen bir insanın gözlük kullanması, görme yetersizliğini giderebilir ve günlük yaşamındaki bir engeli ortadan kaldırmış olabilir. Ancak bu insan, sosyoekonomik koşulların yetersizliği nedeniyle gözlük temin edemiyorsa görme yetersizliği yaşamında ciddi bir engel hâlini alır. O hâlde engelli kişilerin yaşamda karşılaştığı bazı engelleri ortadan kaldırmak mümkündür. Fotoğraf 1.5'te görüldüğü gibi fiziksel şartlar, engellilerin topluma katılmasını kolaylaştıracak bir biçimde tasarlanabilir.

Fotoğraf 1.4: Fiziksel çevre, engellilerin günlük yaşamını zorlaştırabilir.

Fotoğraf 1.5: Görme engelliler, kaldırımlarda bulunan kabartma takip taşlarını kullanabilirler.

Yukarıdaki alıntıda metinden bağımsız olarak engelliliğin görsellerde ele alınışı farkındalık yaratacak olması açısından iyi örnektir.

Farklılıklar Doğaldır

Aşağıdaki resimleri inceleyiniz. Öğrencilerin farklı ve benzer özelliklerinin neler olduğunu söyleyiniz. Anıyı okuyarak anlatınız.

Sizi farklı yapan özellikler nelerdir? Söyleyiniz.

Adım Faruk. Sarışın, yeşil gözlüyüm. Tekerlekli sandalye kullanıyorum. Benim gibi engelli arkadaşlarımdan oluşan bir basketbol takımındayım. Mücadele etmek hoşuma gidiyor.

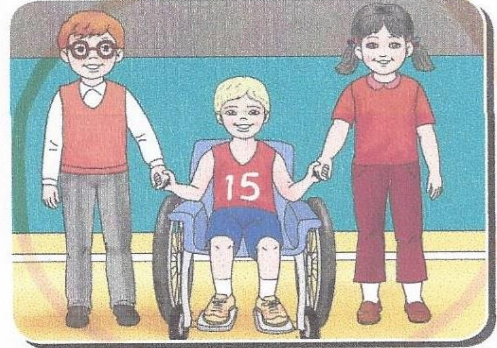
Adım Betül. Esmerim, kahverengi gözlüyüm. Resim yapmayı seviyorum. Renklerle doğa sevgimi anlatıyorum.

Adım Ömer. Gözlük kullanıyorum. Yanaklarımda çiller var. Çok güzel flüt çalıyorum. Müziğin kardeşlik ve barışa katkısı olduğunu düşünüyorum.

Biz farklı yetenek ve becerilere sahip üç arkadaşız. Farklılıklarımızın doğal olduğunu kabul ediyoruz. Bu nedenle birbirimizi seviyor ve hoşgörüyoruz çünkü biz Atatürk çocuklarıyız. Onu kendimize her zaman örnek alıyoruz. Atatürk'ün insan sevgisiyle dolu bir lider olduğunu biliyoruz.

B. Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri

Hastalıkların ve sakatlıkların iyileştirilmesine yönelik yapılan tıbbi işlemlerin tümü **tedavi** olarak adlandırılır. Tedavi edici sağlık hizmetleri üç aşamada gerçekleştirilir:

Birinci basamak tedavi hizmetleri, hastaların ilk başvurduğu sağlık kuruluşunda ayakta veya evde tedavi ve danışma hizmeti şeklinde verilen sağlık hizmetlerini kapsar. Bu hizmetler esas olarak yataksız sağlık kuruluşlarında ve koruyucu hizmetlerle bir arada, aile hekimi, sağlık memuru, hemşire, ebe gibi sağlık personeli tarafından verilir. Ülkemizde, fotoğraf 1.15'te bir örneği görülen aile sağlığı merkezleri ile toplum sağlığı merkezleri, hastanelerin poliklinikleri ve muayenehanelerde bu hizmetler verilmektedir. Birinci basamak tedavi hizmetleri kapsamına giren sağlık sorunları arasında hafif yaralanmalar, alerji, tansiyon düzensizliği vb. sorunlar sayılabilir.

İkinci basamak tedavi hizmetleri, hastaların yataklı bir sağlık kuruluşunda (hastanelerde) tedavi edilmeleridir. İkinci basamak tedavi hizmetleri uzman hekim ve uzman sağlık personeli tarafından verilir.

Üçüncü basamak tedavi hizmetleri, özel bir yaş grubuna, cinsiyete ya da belli bir hastalığa yakalanan kişilere, o konuda en geniş imkânlarla sahip yataklı tedavi kuruluşlarında verilen hizmetleri kapsar. Bu hizmetler genellikle kanser, verem, sinir ve ruh hastalıkları gibi özel dal hastanelerinde ve fotoğraf 1.16'da örneği görülen üniversite hastanelerinde verilir.

C. Rehabilitasyon Edici Sağlık Hizmetleri

Doğuştan veya sonradan, herhangi bir hastalık ya da kaza sonucu bazı kişilerde tam olarak tedavi edilemeyen kalıcı bozukluklar meydana gelebilir. Bu gibi kişilerin özel bir tedaviye, kendine yeterli ve bağımsız yaşayabilmek için desteğe ihtiyaçları vardır.

Kaza veya hastalıklara bağlı olarak gelişen kalıcı bozukluklar veya sakatlıkların günlük yaşamı etkilemesini önlemek ya da bu etkiyi en aza indirmek için düzenlenen sağlık hizmetleri **rehabilitasyon** veya **rehabilitasyon edici sağlık hizmetleri** adını alır. Rehabilitasyon hizmetlerinde temel amaç kişileri hem başkalarına bağımlı olmaktan kurtarmak hem de işte, okulda, evde, toplumda uyum içinde yaşamalarını sağlamaktır. Rehabilitasyon hizmetleri, üçüncü basamak tedavi hizmetlerinin yapıldığı hastanelerin bünyesinde yer alan merkezlerde uzman hekim, fizyoterapist, hemşire, psikolog gibi alanında eğitim görmüş kişilerce verilir. Bu hizmetler, fiziksel ve psikososyal olmak üzere iki çeşittir:

Fiziksel rehabilitasyon hizmetleri, bedensel kalıcı bozukluk ve sakatlıkların düzeltilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla verilen hizmetlerdir. Bu tedavi şekli ile hasta, tam olarak eski sağlığına kavuşmasa bile günlük gereksinimlerini karşılayabilecek hâle gelebilir. Örneğin fotoğraf 1.17'deki gibi kaza sonucu bir bacağı kaybetmiş ve protez bacak kullanan kişi, protez bacağı kısmen sağlıklı bacağı gibi kullanabilecek hâle getirilebilir.

Fotoğraf 1.15: Aile sağlığı merkezlerinde birinci basamak tedavi hizmeti verilir.

Fotoğraf 1.16: Üniversite hastanelerinde üçüncü basamak tedavi hizmeti verilir.

Fotoğraf 1.17: Fiziksel rehabilitasyon hizmeti verilen bir hasta.

I. ÜNİTE SOSYOLOJİYE GİRİŞ

1. Ders: Sosyolojiye Genel Bakış
2. Ders: Sosyolojinin Doğuşu
3. Ders: Sosyolojinin Yöntemleri ve Türkiye' de Sosyoloji

Temel Kavramlar

- Sosyoloji
- Toplum
- Toplumsal Olay
- Toplumsal Olgu
- Toplumsal Grup
- Araştırma Tekniği

*** Sosyoloji, MEB sf. 1 *** (iyi örnek)

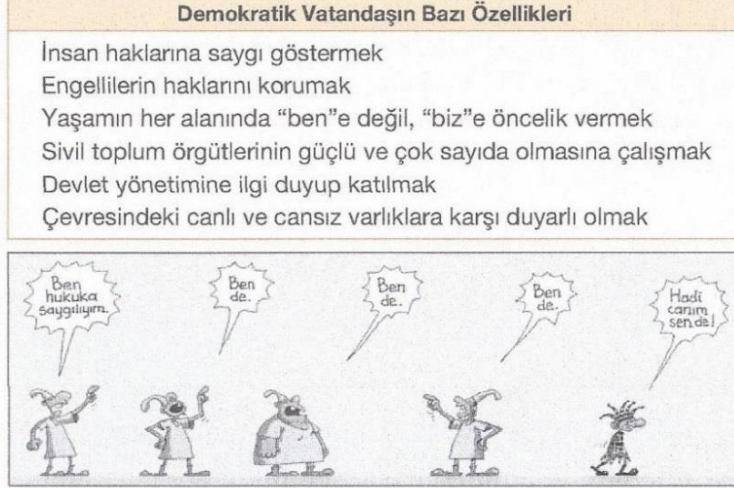
Yukarıdaki örnekte yer alan günlük hayattan bir fotoğrafta sakat bireye yer veriliyor olması engelliliği normal kılmak konusunda iyi örnektir.

3. DEMOKRATİK VATANDAŞ

KONUVA HAZIRLANALIM

Aşağıda, demokrasiyle yönetilen ülkelerin vatandaşlarının bazı ayırt edici özellikleri ve bunlarla ilgili görseller verilmiştir. Görsellerde hangi demokratik özelliğin temsil edildiğini bularak bunu görselin altında bulunan kutucuğa yazınız.

Karikatür 2. 3: Dağıstan Çetinkaya'nın Kral ve Soytan adlı karikatürü

Afiş 2. 1: İnsan hakları ile ilgili bir afiş

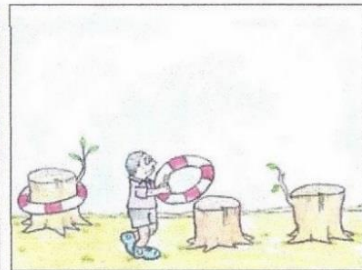
Resim 2. 2: Sivil toplum hareketleri ile ilgili bir afiş

Karikatür 2. 4: Ahmet Yusuf'un bir karikatürü

Fotoğraf 2. 3: Bütün çocuklar oyun hakkına sahiptir.

Karikatür 2. 5: O. Yavuz İnal'ın bir karikatürü

*** Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi 8, Ekoyay Yay. sf. 49 *** (iyi örnek)

Yukarıdaki alıntıda yer alan Resim 2.2 ve Fotoğraf 2.3 no'lu görseller hak temelli yaklaşımı vurgular nitelikte olduğundan iyi örnektir.

Sonuç:

Türkiye’de engellilere yönelik ‘eksik olma’, ‘yardıma muhtaç olma’, ‘yapamama’, ‘aciz olma’ gibi önyargılarla ve kalıpyargılar yaygın niteliktedir. Araştırmamız, ders kitaplarının bu tür önyargıları ve kalıpyargıları destekleyen ve üreten kaynaklardan biri olduğunu göstermektedir. Ders kitaplarında engellileri toplumsal yaşamın içinde resmeden ve insan hakları perspektifini vurgulayan örneklerin sayısı yok denecek kadar azdır. Kitaplarda yazılan ya da alıntılanan metinlerde ve görsellerde engelliler genellikle “yaşlı, kadın, düşkün, yetim ve kimsesizler” ile birlikte anılmakta, “topluma kazandırılmaları gereken” insanlar olarak sunulmaktadır. Ders kitaplarındaki metinlerin ve görsellerin hemen tamamında engelliler kendi başlarına sokağa çıkamayan, karşıdan karşıya geçemeyen, çalışamayan insanlar olarak resmedilmektedir. Bu durumun sebebi olarak da insanların sakat/engelli olmaları gösterilmektedir. Bu çerçevede engellilerin toplumsal yaşama eşit düzeyde katılmalarını sağlayacak düzenlemelerin eksikliğine pek değinilmemektedir. Ders kitaplarında engellilik, maddi yardımla (yardım kampanyaları, aylık vb.) ve merhametle yaklaşıldığında çözülebilecek bir ‘sorun’, engelli bireyler ise böylece içerilecek ‘dezavantajlı’ bir toplumsal grup olarak görülmektedir. Araştırmadaki bulgular engelli bireylerin ikinci sınıf yurttaşlar olduğu algısını pekiştirmektedir.

Öneriler:

- Ders kitaplarında engellilik ile ilgili kavramlara ve görsellere sadece “Farklılıklarımız” gibi temalarda yer verilmemelidir. Bu çerçevede engellilik kimlik haline getirilmemelidir.
- Kullanılan dil ve görsel seçimi ile engellilik ‘normalleştirilmeli’; olağandışı, uç bir durummuş gibi sunulmamalı. Engelliliğin özellikle bir başarıya değinilerek sunulduğu alanlarda görünür kılınması da ‘normalleşmeyi’ önlemektedir.
- Meselenin yurttaşların sorumluluğunu aşan bir boyutu olduğu işlenmeli, ele alınmalıdır. Yardım temelli yaklaşımın kırılmasında bu bakış açısının benimsenmesi oldukça önemlidir. Engelliliğin, insan hakları bağlamında ele alınması ve dilin bu bağlamda kurulması, hak temelli yaklaşımı güçlendirir.
- Engelli bireylerin günlük hayatta yüzleştikleri sorunlar ve davranışlara ders kitaplarında yer verilerek öğrencilerin farkındalığı sağlanmalıdır. Kitaplarda bu gözle yazılan çok sayıda metne ve görsele yer verilmelidir. Engelliliğin belli konularda ve belli bağlamlarda yer alması engelliliği öğrencinin gözünde olağandışı kılmaktadır ve meselenin böyle algılanmasına yol açmakta, ‘normalleşmesine’ engel olmaktadır.
- Ders kitaplarında hak temelli yaklaşımı güçlendirecek ve yaygınlaşmasını sağlayacak metinler seçilmelidir. Seçilen metinlerde sakatlık ve engellilik, araştırmada karşılaşıldığı gibi kalıpyargıları beslediği sürece eşitsizlik ve ayrımcılığa yol açan perspektif de yeniden üreilmeye devam edecektir.
- Sağlıklı/engelli ikiliği üzerinden sağlıklı olmanın normal, engelliliğin hastalık olduğunu ileri süren hiyerarşik konumlama yapılmamalıdır.
- Özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında hakim yardım temelli yaklaşımın hayırseverlik ile ilişkilendirilerek sunulması ve hayırseverliğin ahlaki yönden olumlu görülmesinden ötürü bu yaklaşımın güçlendirilmesinin önüne geçilmelidir.
- MEB, ders kitaplarında engelliliğin temsiline yönelik düzenlemeler yapıldığını ileri sürmektedir. Örneğin, Milli Eğitim Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, TOHAD’ın (Toplumsal Haklar

ve Araştırmalar Derneği) ders programlarında engelliliği tanıtmaq, bu konuda farkındalık yaratmaq için hazırlanmış ders materyalleri talebi sonucu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ğretim Programı'ndaki düzenlemeleri paylaşmıştır. Ne var ki ğretim programında önerilen kazanımlar, öğrencilerin "toplumda zor durumda olanlara", "kimsesizlerin ve engellilerin sorunlarına karşı duyarlı olmaları", "engellilere sevgi ile bakmaları gerektiği"ni salık vermekte ve bu konunun hayırseverlik ile iyi ahlak sahibi olmakla bir arada sunulması da yardım temelli yaklaşımı güçlendirmektedir. Böylece meselenin hak temelli yaklaşımla ele alınması gleştirilmektedir. Hali hazırda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dışındaki branşlara ait ders kitaplarında da bu perspektifin hakimiyeti göze çarpmaktadır. Bu çerçevede tüm ğretim programları hak temelli bir yaklaşım açısından gözden geçirilmeli ve yenilenmelidir.

- Engellilik konusundaki akademik ve sivil toplumsal gelişmelerin müfredata dahil edilebilmesi için MEB, akademi ve sivil toplum ile ortak çalışmalar yapmalıdır.

Kaynakça

- Akbulut, S. (2012) "Gerçekten eşit miyiz? Acı(ma), zayıf gör (me) ve yok say(ma) ekseninde engelli ayrımcılığı." K. Çayır ve M. A. Ceyhan (der.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bezmez, D., Yardımcı, S., Şentürk, Y. (der.) (2011) *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çotuksöken, B., A. Erzan, O. Silier (der.) (2003) *Ders kitaplarında insan hakları: Tarama sonuçları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Gül, İ. I. (2009) AÇEV, *Engelli Hakları Eğitimi, Eğitici El Kitabı*.
- Tüzün, G. (der.) (2009) *Ders kitaplarında insan hakları tarama sonuçları II*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Ek 1

Taranan kitapların listesi

- 1- Türkçe 1 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı, MEB, 2013
- 2- Türkçe 1 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı, Zambak, 2013
- 3- Türkçe 1 Okuma Yazma Öğreniyorum, MEB, 2013
- 4- Türkçe 1 Okuma Yazma Öğreniyorum, Zambak, 2013
- 5- Türkçe 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, MEB, 2013
- 6- Türkçe 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, Bilim ve Kültür Yay. 2013
- 7- Türkçe 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, MEB, 2013
- 8- Türkçe 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, Bilim ve Kültür Yay. 2013
- 9- Türkçe 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, MEB, 2013
- 10- Türkçe 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, Dörtel Yay. 2013
- 11- Türkçe 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, MEB, 2013
- 12- Türkçe 4 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 13- Türkçe 4 Ders Kitabı, Bilim ve Kültür Yay. 2013
- 14- Türkçe 4 Öğrenci Çalışma Kitabı, MEB, 2013
- 15- Türkçe 4 Öğrenci Çalışma Kitabı, Bilim ve Kültür Yay. 2013
- 16- Türkçe 5 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 17- Türkçe 5 Öğrenci Çalışma Kitabı, MEB, 2013
- 18- Türkçe 6 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 19- Türkçe 6 Ders Kitabı, Evren Yay. 2013
- 20- Türkçe 6 Öğrenci Çalışma Kitabı, MEB, 2013
- 21- Türkçe 6 Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yay. 2013
- 22- Türkçe 7 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 23- Türkçe 7 Ders Kitabı, Pasifik Yay. 2013
- 24- Türkçe 7 Öğrenci Çalışma Kitabı, MEB, 2013
- 25- Türkçe 7 Öğrenci Çalışma Kitabı, Pasifik Yay. 2013
- 26- Hayat Bilgisi 1 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, MEB, 2013
- 27- Hayat Bilgisi 1 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, Nova Yay. 2013
- 28- Hayat Bilgisi 1 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, MEB, 2013
- 29- Hayat Bilgisi 1 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, Nova Yay. 2013
- 30- Hayat Bilgisi 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, MEB, 2013
- 31- Hayat Bilgisi 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, Nova Yay. 2013
- 32- Hayat Bilgisi 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, MEB, 2013
- 33- Hayat Bilgisi 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, Nova Yay. 2013
- 34- Hayat Bilgisi 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, MEB, 2013
- 35- Hayat Bilgisi 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, Evrensel İletişim Yay. 2013
- 36- Hayat Bilgisi 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, MEB, 2013
- 37- Hayat Bilgisi 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, Evrensel İletişim Yay. 2013
- 38- Sosyal Bilgiler 4 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, MEB, 2013
- 39- Sosyal Bilgiler 4 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, Tuna Matb. 2013
- 40- Sosyal Bilgiler 4 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, MEB, 2013
- 41- Sosyal Bilgiler 4 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, Tuna Matb. 2013

- 42- Sosyal Bilgiler 5 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 1. Kitap, Pasifik Yay. 2013
- 43- Sosyal Bilgiler 5 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, MEB, 2013
- 44- Sosyal Bilgiler 5 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı 2. Kitap, Pasifik Yay. 2013
- 45- Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 46- Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, İmyay Yay. 2013
- 47- Sosyal Bilgiler 6 Öğrenci Çalışma Kitabı, MEB, 2013
- 48- Sosyal Bilgiler 6 Öğrenci Çalışma Kitabı, İmyay Yay. 2013
- 49- Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 50- Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı, Anıttepe Yay. 2013
- 51- Sosyal Bilgiler 7 Öğrenci Çalışma Kitabı, MEB, 2013
- 52- Sosyal Bilgiler 7 Öğrenci Çalışma Kitabı, Anıttepe Yay. 2013
- 53- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 54- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6 Ders Kitabı, İlke Basım, 2013
- 55- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 56- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7 Ders Kitabı, Netbil Yay. 2013
- 57- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 58- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8 Ders Kitabı, İlke Basım, 2013
- 59- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 60- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 61- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10 Ders Kitabı, Tutku Yay. 2013
- 62- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11 Ders Kitabı, MEB, 2013
- 63- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12 Ders Kitabı, Özgün Matbaa, 2013
- 64- Demokrasi ve İnsan Hakları Ders Kitabı, Ekoyay Yay. 2013
- 65- Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Kitabı, Ekoyay Yay. 2013
- 66- Sağlık Bilgisi 9 Ders Kitabı, Altındal Yay. 2013
- 67- Sosyoloji Ders Kitabı, MEB, 2013
- 68- Sosyoloji Ders Kitabı, Ekoyay Yay. 2013

Ek 2

Kelime listesi

- Sakat
- Özürlü
- Engelli
- Ortopedik
- Fiziksel
- Kalıtsal
- Zihinsel
- Fiziksel özellik
- İşitme
- Duyma
- Görme
- Konuşma
- Yürüme
- Yürüyemeyen
- Konuşamayan
- Duyamayan
- Göremeyen
- Sağır
- Dilsiz
- Kör
- Kötürüm
- Otizm
- Down sendromu
- Hasta/hastalık
- Sağlık/sağlıklı/sağlıksız
- Tekerlekli sandalye
- Rehabilitasyon
- Benzer/benzerlik
- Fark/Farklı/Farklılık
- Normal/anormal
- Zor durum(-da olan/olmak)
- İyilik
- Yardım/yardım kampanyası
- Muhtaç
- İhtiyaç
- Topluma kazandırmak/topluma kazandırılması
- Hoşgörü
- Eşitlik